

УДК 347.9+351.811

В.А. КРОЙТОР, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ

Д.Г. ГЛУШКОВА, канд. юрид. наук, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

УЧАСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВТОІНСПЕКЦІЇ ЯК СПЕЦІАЛІСТІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ключові слова: працівники-спеціалісти, Державтоінспекція, цивільний процес

З часу набуття Україною незалежності відбулися суттєві зміни в соціально-політичному і економічному житті держави. Конституція України проголосила право на судовий захист, реалізація якого відбувається через судочинство, зокрема цивільне. Підвищення ефективності судового захисту безпосередньо залежить від удосконалення процедури судочинства, через що цивільне процесуальне законодавство перебувало в стадії постійного реформування, результатом якого стало прийняття нового Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 року, що набрав чинності 01.09.2005 року (далі – ЦПК України).

ЦПК України містить ряд принципово нових процесуальних норм і інститутів, зокрема, новелою є введення в процес такого процесуального суб'єкта, як спеціаліст. У зв'язку з цим у практиці правозастосування виникає низка проблем: визначення процесуального статусу спеціаліста, мети його залучення до процесу, правове значення результатів діяльності, співвідношення з іншими учасниками процесу, особливості діяльності в різних стадіях цивільного процесу тощо.

Вироблення наукових рекомендацій щодо зазначених проблем є вельми актуальним у зв'язку з проникненням науково-технічного прогресу в усі сфери життя суспільства. Цивільне судочинство неможливе без викорис-

тання сучасних досягнень природничих, технічних, економічних та інших наук, які називають «спеціальними знаннями». Застосування досягнень науки під час здійснення правосуддя стає можливим за допомогою носіїв спеціальних знань, одним із яких і є спеціаліст. Отже, удосконалення порядку участі спеціаліста в цивільному судочинстві дозволить підвищити його якість та ефективність. Особливо актуальним як для теорії, так і для практики є дослідження особливостей участі спеціаліста в цивільному процесі в залежності від категорії цивільних справ.

До сьогодні проблемам участі спеціаліста в цивільному судочинстві науковці приділяли невелику увагу. Єдине комплексне дослідження відповідної тематики було здійснено в 1985 році Л.М. Ракітіною [1]. Окремих аспектів участі спеціаліста в цивільному судочинстві торкались такі вчені, як О.Т. Боннер, А.С. Грицанов, Ю.М. Жуков, А.Г. Коваленко, Т.О. Лилуашвілі, В.Г. Тихиня, М.К. Треушніков, В.В. Ярков. Побічно проблему участі спеціаліста в цивільному судочинстві досліджували такі вчені, як М.М. Біркін, Л.А. Ванєєва, О.Г. Прохоров, В.М. Щеглов. В Україні окремим питанням участі спеціаліста в цивільному судочинстві приділяли увагу К.В. Гусаров, Б. Ісакович, Г. Надгортний, М. Сегай, В. Шерстюк, М. Шупеня. Проте, в більшості робіт, що стосуються питань участі спеціаліста в цивільному судочинстві, в основному розглядалися загальні проблеми форм і порядку застосування спеціальних знань в цивільному процесі, а особливості участі спеціаліста по окремим категоріям справ, і зокрема особливостей участі працівників Державтоінспекції як спеціалістів в цивільному процесі, не зазнали детального аналізу та оцінки. Тому метою цієї роботи є дослідження особливості участі в цивільному процесі працівників Державтоінспекції в Україні. Її новизна міститься у визначенні можливої участі працівників Державтоінспекції в Україні в цивільному судочинстві.

Спеціалістом у сучасному цивільному судочинстві є фізична особа – суб'єкт цивіль-

ного процесу, яка має спеціальні знання або технічні навички, не має юридичної зацікавленості у результаті розгляду справи, залучається до процесу шляхом постановлення ухвали за власної ініціативи суду або ініціативи осіб, які беруть участь у справі, для надання судові консультативно-довідкової або технічної допомоги.

Отже, спеціаліст завжди є носієм спеціальних знань або технічних навичок, тобто володіє системою теоретичних пізнань і практичних навичок у галузі конкретної науки або техніки, мистецтва або ремесла, що надбані шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду, і необхідні для вирішення питань, що виникають у процесі кримінального або цивільного судочинства [2, с.32].

В деяких категоріях справ як спеціалісти можуть залучатися працівники Державної автомобільної інспекції МВС України, які набули спеціальних знань або навичок внаслідок виконуваної професійної діяльності. Найпоширенішими є випадки залучення працівників ДАІ як спеціалістів при розгляді справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

Залежно від цілей залучення спеціаліста до процесу виділяють дві форми участі спеціаліста в цивільному судочинстві: спеціаліст-консультант і спеціаліст-технічний помічник суду [3, с.14]. Працівники ДАІ залучаються до процесу як спеціалісти-консультанти. Таке залучення може здійснюватись судом під час проведення таких процесуальних дій, як дослідження доказів і опитування сторін та осіб, які беруть участь у справі. В цьому випадку допомога спеціаліста під час проведення дослідження письмових і речових доказів можлива у формі надання консультативно-довідкової допомоги з метою сприяння більш повному та якісному сприйняттю даних, що містить досліджуваний доказ.

Як свідчить судова практика, в більшості випадків при розгляді справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, працівники ДАІ залучаються як свідки. Зазначене обґрунтовуєть-

ся тим, що, як правило, працівник ДАІ, який викликається до суду, працював на місці дорожньо-транспортної пригоди, що стала підставою позову, та особисто сприймав обставини, що мають значення для справи. Проте поряд із повідомленням суду інформації, яка має значення для справи, що характерно для свідка, працівник ДАІ водночас консультує суд із питань, що потребують спеціальних знань і навичок, допомагає краще зрозуміти повідомлену інформацію щодо особливостей дорожньо-транспортної пригоди, причин, що її викликали, стану дорожнього покриття, автотransпортних засобів тощо. Останні функції характерні для такого суб'єкта цивільного процесу, як спеціаліст. Через це існує думка, що незалежно від характеру допомоги суду з боку працівників ДАІ їх статус більш правильно було би визначати, як спеціалістів, оскільки оцінка обставин дорожньо-транспортної пригоди і їх сприйняття відбувається, виходячи із спеціальних пізнань, що має працівник ДАІ [4, с.21].

Натомість, залучення працівника ДАІ, який працював на місці дорожньо-транспортної пригоди, саме в якості свідка видається більш обґрунтованим, оскільки суд, в першу чергу, цікавить інформація від очевидця обставин, що мають значення для справи. Проте такий свідок буде «обізнаним», оскільки саме його спеціальні знання сприяють належному розумінню інформації з приводу дорожньо-транспортної пригоди, що стала підставою позову.

Водночас, існують випадки, коли в суду виникає потреба звернутися до фахівця в галузі безпеки дорожнього руху, який не був очевидцем дорожньо-транспортної пригоди. В цій ситуації працівник ДАІ залучається до процесу як спеціаліст.

Так, у справі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що сталася в місці розташування шляхопроводу, як спеціаліста може бути залучено працівника ДАІ, який надасть висновок про невідповідність встановлення відводів дощової води на шляхопроводі автодоро-

ги, на якій сталася дорожньо-транспортна пригода, вимогам будівельних норм і правил. Внаслідок такої невідповідності, як зазначить спеціаліст, і сталася дорожньо-транспортна пригода, що є підставою позову.

В іншій ситуації по цивільній справі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що сталася через роботу снігозбиральних машин на проїжджій частині, працівник ДАІ, як спеціаліст, може роз'яснити суду порядок попередження водіїв про проведення дорожніх робіт, в тому числі снігозбиральних робіт, відповідно до вимог ДСТУ 4100-2002 «Знаки дорожні. Загальні технічні умови. Правила застосування», а також «Методичних рекомендацій по застосуванню дорожніх знаків, дорожньої розмітки та маршрутному орієнтуванню».

Як спеціаліст працівник ДАІ може бути залучений судом у справі за позовом страховальника до страховика про відшкодування моральної і матеріальної шкоди, завданої внаслідок порушення умов договору страхування транспортного засобу. Однією з підстав позову є страховий випадок, що настав у наслідок дорожньо-транспортної пригоди, яка не була належним чином зареєстрована ДАІ. Для встановлення дійсних обставин справи суд може потребувати консультації спеціаліста щодо правил встановлення і особливостей використання на автодорогах дорожніх огорож, що й було роз'яснено суду залученим в якості спеціаліста працівником ДАІ відповідно до міждержавного стандарту ГОСТ 23457-86 «Технічні засоби організації дорожнього руху. Правила застосування».

Отже, як бачимо, суд може залучити в якості спеціаліста працівника ДАІ у випадках, коли при розгляді цивільної справи виникає потреба у спеціальних знаннях щодо умов та стану дорожнього руху, утримання та експлуатації автомобільних доріг, вулиць та залізничних переїздів, експлуатації транспортних засобів в дорожніх умовах тощо. В цих випадках консультація спеціаліста надається на підставі правил, норм та стандартів,

що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху і охорони довкілля, експлуатації транспортних засобів і автомобільних доріг, вулиць та залізничних переїздів.

Досить поширеним у судовій практиці є звернення суду до органів ДАІ за роз'ясненням змісту «Правил дорожнього руху» і особливостей їх застосування в конкретній дорожній ситуації. Проте питання щодо можливості залучення спеціаліста для консультації з вищезначених проблем є неоднозначним.

«Правила дорожнього руху» є нормативно-правовим актом, оскільки затверджені Постановою Кабінету міністрів України від 10.10.2001 року № 1306 «Про правила дорожнього руху». При цьому частина четверта ст.54 ЦПК України категорично стверджує, що допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань. Якщо виходити з того, що роз'яснення змісту нормативно-правового акту є допомогою з правових питань, залучення спеціаліста для консультації з питань «Правил дорожнього руху» порушуватиме частину четверту ст.54 ЦПК України. З цих самих міркувань неможливо залучити спеціаліста для роз'яснення змісту ряду інших нормативних документів, зокрема: «Порядку видачі дозволів на розміщення, будівництво, реконструкцію та функціонування об'єктів сервісу на землях дорожнього господарства та згод і погоджень на об'єкти зовнішньої реклами вздовж автомобільних доріг загального користування», затвердженого наказом Державної служби автомобільних доріг України від 29.09.2005 року № 414; «Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів», затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26.07.2004 року № 822; «Положення про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту», затвердженого наказом Міністерства транспорту України від 30.03.1998 року № 102; «Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів», затвердженого спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Мініс-

терства внутрішніх справ України від 05.06.2000 року № 124/345; «Інструкції про порядок видачі та обліку дозволів на встановлення та використання спеціальних світлових і звукових сигнальних пристроїв», затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22.08.2005 року № 364 тощо.

Водночас, ряд норм «Правил дорожнього руху», як і інших перерахованих вище нормативно-правових актів, мають технічний характер і їх належне розуміння вимагає наявності спеціальних знань, якими володіє працівник ДАІ, і не завжди володіє суддя. При цьому слід мати на увазі, що в деяких випадках належна інтерпретація вказаних норм є єдиною можливістю встановити дійсні обставини справи, що і є метою правосуддя.

З іншого боку, допомогу судді у вигляді роз'яснення технічних норм, що містяться у підзаконних нормативно-правових актах, не можна в повній мірі вважати саме «допомогою з правових питань». Більш точним буде назвати таку діяльність спеціаліста «інформаційно-довідковою допомогою з приводу роз'яснення технічних норм, що містить нормативно-правовий акт».

Таким чином, думається, що консультація спеціаліста з приводу «Правил дорожнього руху» та інших підзаконних нормативних актів, що стосуються безпеки дорожнього руху, експлуатації автомобільних доріг і транспортних засобів, є допустимою і доцільною при розгляді цивільних справ з метою встановлення обставин справи, що мали місце, і дійсних правовідносин сторін.

Необхідно зауважити, що надання сторонами у справі довідок щодо стану безпеки дорожнього руху та обставин дорожньо-транспортних пригод, які видаються органами ДАІ на підставі підпункту 20 пункту 4 Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 14.04.1997 року № 341, не є консультацією спеціаліста в процесуальному значенні. Такі довідки є письмовими доказами у справі, на відміну від залучення праців-

ника ДАІ в якості спеціаліста. В останньому випадку ухвалою суду до процесу залучається конкретна фізична особа, працівник ДАІ, фахівець з того чи іншого питання, роз'яснення якого потребує суд. Залучити спеціаліста суд може як за власною ініціативою, так і за ініціативою осіб, які беруть участь у справі.

Слід звернути увагу, що в цивільних справах, в яких відповідачем є ДАІ, наприклад, у справах про відшкодування шкоди завданої працівником дорожньо-патрульної служби ДАІ під час виконання службових обов'язків, або про відшкодування шкоди, завданої незаконною постановою про притягнення до адміністративної відповідальності, як спеціалісти працівники ДАІ не залучаються. У разі ж залучення в цьому випадку працівника ДАІ в якості спеціаліста, останній зобов'язаний заявити самовідвід або підлягає відводу на підставі пункту першого частини другої статті 22 ЦПК України як особа, яка перебуває в службовій залежності від відповідача. Такі ж самі наслідки повинні настати, якщо ДАІ є позивачем або іншою особою, яка бере участь у цивільній справі.

Наприкінці зазначимо, що особливості участі працівників Державтоінспекції як спеціалістів в цивільному процесі потребують подальшого теоретичного дослідження, належного законодавчого забезпечення та осмислення практики його застосування, щоб подальші зміни в законодавстві сприяли насамперед кращому забезпеченню захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, доступності судового захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ракитина Л. Н. Участие специалистов в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное право» / Л. Н. Ракитина. – Саратов, 1985. – 17 с.

2. Россинская Е. Р. Специальные познания

и современные проблемы их использования в судопроизводстве / Е. Р. Россинская // Журнал российского права. – 2001. – № 5. – С. 32-43.

3. Глушкова Д. Г. Участь спеціаліста в цивільному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» /

Д. Г. Глушкова. – Харків, 2009. – 19 с.

4. Жильцова Н.А. Проблемы участия органов милиции общественной безопасности в гражданском судопроизводстве: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. : 12.00.15 «Гражданский процесс, арбитражный процесс» / Н. А. Жильцова. – Саратов, 2001. – 21 с.

Кройтор В. А. Участь працівників Державтоінспекції як спеціалістів в цивільному процесі / В. А. Кройтор, Д. Г. Глушкова // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 222–226 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10kvavcr.pdf>

Розглядаються окремі проблеми участі спеціаліста у сучасному цивільному судочинстві – суб'єкта цивільного процесу, який має спеціальні знання або технічні навички, не має юридичної зацікавленості у результаті розгляду справи, залучається до процесу шляхом постановлення ухвали за власної ініціативи суду або ініціативи осіб, які беруть участь у справі, для надання судові консультативно-довідкової або технічної допомоги. Доводиться, що працівники ДАІ можуть залучатися до процесу як спеціалісти-консультанти.

Кройтор В.А., Глушкова Д.Г. Участие работников Госавтоинспекции как специалистов в гражданском процессе

Рассматриваются отдельные проблемы участия специалиста в современном гражданском процессе – субъекта гражданского процесса, имеющего специальные знания или технические навыки, не имеющего юридической заинтересованности в результате рассмотрения дела, привлекаемого в процесс путем постановления определения по собственной инициативе суда или инициативе лиц, участвующих в деле, для предоставления суду консультационно-справочной или технической помощи. Указывается, что работники ГАИ могут привлекаться в процесс как специалисты-консультанты.

Krojtor V.A., Glushkova D.G. Participation of Workers of the State Traffic Inspectorate as Experts in Civil Process

The article deals with some problems concerning the participation of a specialist in the modern civil procedure as a subject of civil procedure having special knowledge or technical skills and not legally interested in the results of the judicial trial, who is introduced into the process by the order of the court or on the initiative of parties to the case with the purpose of providing the court with advisory, reference or technical assistance. The authors show that officers of the State road police can be involved in the proceedings as consulting specialists.